

BOKA KOTORSKA I PRIMORJE IZMEĐU CRNE GORE I VELIKIH SILA 1797. – 1814.

Saša KNEŽEVIĆ

Fakultet političkih nauka Univerziteta Crne Gore
Podgorica, Crna Gora

UDK: 94(497.16 Boka kotorska)¹⁸

DOI: 10.21857/yvjrdcl4y

Prethodno priopćenje

Prihvaćeno: 15. lipanj 2021.

U radu se predočava glavni pravac vanjskopolitičkog djelovanja mitropolita Petra I. Petrovića usmjeren k Boki kotorskoj i primorju, u nastojanju povezivanja s Crnom Gorom u jedan državni organizam. Odnosi velikih sila, crnogorskog mitropolita, kao i lokalnog stanovništva – i katoličkog i pravoslavnog, u odnosu na status Boke i primorja u kompleksnom i dinamičnom razdoblju Napoleonovih ratova posebice su u fokusu analize. Rad je baziran na neobjavljenim i objavljenim povijesnim izvorima različite provenijencije i opsežnoj historiografskoj literaturi.

Ključne riječi: Petar I. Petrović, Boka kotorska, Primorje, Mletačka Republika, Austrija, Rusija, Francuska, Napoleon, Hoste.

Nakon duge borbe za slobodu, Crna je Gora početkom 19. stoljeća predstavljala međunarodno nepriznatu, ali slobodnu i neovisnu državicu na Balkanu pod vlašću mitropolita i u specifičnom teokratskom obliku vladavine. Istodobno na jadranskom primorju dolazi do preplitanja interesa velikih država: Rusije, Francuske, Austrije i Turske. Iako je u tom razdoblju Crna Gora bila prostorno mala i gospodarski slaba, mitropolit Petar I. Petrović računao je na želju susjednog primorskog stanovništva za ujedinjenjem s Crnom Gorom, stoga je vanjsku politiku svoje države usmjerio na borbu za oslobođenje i pripajanje Crnoj Gori primorja,¹ koje je bilo etnički, povijesno, gospodarski, kulturno povezano s njom. Zainteresiranost raznih europskih imperija za ovu važnu zonu Jadrana i Balkana davala mu je mnogo razloga za obrazlaganje crnogorskih narodnih prava na jedinstvo s ovim teritorijem, ali i da se zanosi još ambicioznijim planovima.²

Austriju je osobito zanimala Crna Gora, pa je kancelar grof Wencel Anton Kaunitz u prosincu 1777. godine predložio caru da se, prije drugih sila, okoristi

¹ U ovom se radu termin „primorje“ odnosi na onaj dio današnje crnogorske obale i neposrednog zaleđa koji je pripadao Mletačkoj Republici. Osim Boke kotorske s Grbljem, to su Budva i Paštrovići.

² Đoko D. PEJOVIĆ, *Crna Gora u doba Petra I i Petra II. Osnivanje države i uslovi njenog razvitka*, Beograd, 1981., 319.

graničarima, Crnogorcima s kojima se „najbolje i najjeftinije može umnožiti austrijska ratna snaga“, jer bi njihove ratničke sposobnosti u slučaju rata s Turskom bile vrlo upotrebljive.³ Caru su kancelarova zapažanja bila umjesna, pa je naredio slanje povjerenika u Crnu Goru, a dok se to ne učini, trebalo bi se drugim putovima prikupljati sve moguće podatke o toj zemlji.⁴ Potkraj 1781. godine iz Beča je upućeno izaslanstvo pod vodstvom pukovnika Paulića,⁵ koje je trebalo obavijestiti o geografskim osobitostima Crne Gore, administrativnoj podjeli, stratezijski važnijim mjestima, broju žitelja sposobnim za oružje, gospodarskim izvorima, društvenom ustrojstvu, vodećim ljudima itd. Paulić je, sa svojom časničkom pratnjom, trebao ispitati mogućnosti regrutiranja mladih Crnogoraca za austrijsku vojnu službu, kao i svim koristima koje bi bečka vlada mogla imati od crnogorskog naroda u slučaju rata s Turskom.⁶ S izaslanstvom je doputovao i opat Franjo Dolci, koji će potom igrati važnu ulogu na Cetinju. Na temelju prikupljenih podataka, Paulić je podnio opsežno izvješće s dva privitka o Crnoj Gori tijekom 1782. godine i predočio ih vladi. U njima je istaknuto da su Crnogorci slobodan narod, dan je precizan povijesno-geografski opis Crne Gore, koja ima oko 40 000 stanovnika i oko 10 000 potencijalnih vojnika pod oružjem. Opisan je način života ljudi, ustrojstvo vlasti, gospodarska struktura i izgledi za razvoj zemlje. Paulić je smatrao kako Monarhija treba uložiti trud da Crna Gora ne bi pala pod vlast Mletačke i kako se ne bi dopustio rast ruskog utjecaja u njoj.⁷ Izrazio je uvjerenje u mogućnost

³ Arhiv Istorijskog instituta Crne Gore, (dalje AIICG), fasc. 77, dok. 1, kancelar Kaunic austrijskom caru, 8. prosinca 1777. Austrijski kancelar u nastavku pisma iznosi da bi Crnogorce kao vojnike trebalo naučiti disciplini: „Zavesti red i poslušnost kod surovog i na neobuzdanu slobodu naviklog naroda nije lako, ali ipak nije nemoguće, ako se blagovremeno poduzmu mjere u duhu tog naroda.“

⁴ AIICG, fasc.77, dok. 2, austrijski car kancelaru Kaunicu, 28. prosinca 1777.

⁵ Ime pukovnika Paulića u literaturi se nigdje ne navodi. Na prijepisima njegovih izvješća koji se nalaze u Arhivu Istorijskog instituta Crne Gore nije potpisan punim imenom. Njegovo ime ne navodi ni Vladan Đorđević koji je prvi iscrpno interpretirao njegova izvješća, a on je koristio originalne dokumente iz austrijskog arhiva, koje je objavio godinu dana nakon knjige *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*. Većina kasnijih autora koristila je Đorđevićovo djelo. Neki od autora Paulića označavaju kao „pukovnika karlovačke regimente“. Po našem mišljenju to je Franjo Paulić koji je od 1777. do 1786. godine bio zapovjednik Prve banske pukovnije. Vladimir BRNARDIĆ, *Banski generalat, Hrvatski vojnik*, br. 029, travanj 2005. internetsko izdanje: <https://hrvatski-vojn timer.hr/banski-generalat/> (9. siječnja 2020.) Poznato je da je u Dvorskom savjetu u Beču 1790. godine postojao prijedlog za ispitivanje mogućnosti otvaranja jedne operativne baze u Crnoj Gori, a da je rad na tome povjeren generalu Pauliću. Izvjesno je da se radi o istoj osobi.

⁶ Vladan ĐORĐEVIĆ, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*, Beograd, 1912., 30.

⁷ AIICG, fasc. 77, dok. 1, izvještaj pukovnika Paulića, 10. kolovoza 1782., prijepis iz Bečkog arhiva. Paulić je u Rijeci dobio putovnicu na latinskom jeziku, ali osvrće se na opstrukciju mletačkih vlasti tijekom putovanja i boravka u Budvi i Kotoru; V. ĐORĐEVIĆ, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*, 51.

trgovine s Crnom Gorom, zaključujući da bi se tomu vjerojatno usprotivili bokeški trgovci jer su oni jedini koji trguju s ovim narodom. Austrijskom kancelaru pohvalio je Dolčija za pomoć tijekom misije.⁸ U pravitku glavnog izvješća razmatra se obrambeno stanje zemlje s vojno-strateškog gledišta, a postoji i poglavlje naslovljeno „Prednosti koje zemlja ima prema susjednim zemljama, ili kako bi se iz nje mogle preduzimati akcije prema turskoj strani“.⁹ Paulićevo mišljenje usvojio je kancelar grof Kaunitz, koji je predložio caru da se osigura privrženost Crnogoraca Austriji tako što će se iz državne blagajne odrediti novčani fond za izdržavanje stalno naoružanog odreda i da se osiguraju mirovine za najistaknutije starješine. Josip II. nije prihvatio ovaj prijedlog, ali je bio spreman pomagati Crnogorce, u skladu s mogućnostima Monarhije, i omogućiti preseljenje u Austriju onima Crnogorcima koji to žele.¹⁰

Nekada snažna Mletačka Republika, s razvijenom trgovinom, pomorskim prometom, raskošnim urbanim središtima iz vremena svog najvećeg gospodarskog procvata, nije bila više država koju je bilo moguće reformirati, mogla je samo biti dovedena do svog kraja.¹¹ Ali ostavila je vrijedno kulturno nasljeđe u vidu graditeljske i spomeničke arhitekture, svjetovnih i sakralnih objekata, uz visoke domete u svim područjima kulturnog stvaralaštva tijekom višestoljetne vladavine u Boki kotorskoj i na primorju.¹² Kotor je u srednjem vijeku postao vojni i administrativni centar Boke kotorske i šireg primorja. Osnajen komunalnim uređenjem, statutom formiranim zakonodavstvom i trgovačkim povlasticama, Kotor je 1420. godine došao pod upravu Venecije kao glavni grad pokrajine nazvane Mletačka Albanija (*Abania Veneta*).¹³ Tijekom razdoblja mletačke vlasti bili su omogućeni snažni migracijski procesi i interakcije između bokeških gradova, posebice Kotora i njegova crnogorskog kopnenog zaleđa, odnosno useljavanje iz Crne Gore.¹⁴ Osim toga, određen broj Bokelja, pa i Crnogoraca, uspio se istaknuti i zauzeti značajne pozicije u pomorskoj,

⁸ AIICG, fasc. 77, dok. 1.

⁹ AIICG fasc. 148, dok. 3, 1782. godina, pravitak glavnom izvještaju puk. Paulića, prijepis iz Bečkog arhiva preveo s njemačkog Božidar Perazić.

¹⁰ V. ĐORĐEVIĆ, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*, 57.

¹¹ Gaetano COZZI, Michael KNAPTON, Giovanni SKARABELO, *Povijest Venecije*, svezak II, Zagreb, 2007., 689.

¹² Vidjeti više: Niko LUKOVIĆ, *Boka Kotorska*, Cetinje, 1951.

¹³ Vidjeti više: Andrija DABINOVIĆ, *Kotor pod mletačkom upravom (1420-1797)*, Zagreb, 1934.; Miloš MILOŠEVIĆ, *Boka Kotorska, Bar i Ulcinj od kraja XV do kraja XVIII vijeka*, Podgorica, 2008.

¹⁴ Maja KATUŠIĆ, *Migracijski procesi zaleđe – grad: useljenici iz Crne Gore u katoličkim matičnim knjigama Kotora 18. stoljeća, Istorijski zapisi*, godina LXXXIX, br. 1-2, Podgorica, 2016., 67 – 183.

vojnoj i društvenoj strukturi Mletačke Republike.¹⁵ Najpoznatiji primjer su istaknuti pripadnici porodice Zmajević iz Perasta, porijeklom s Njeguša. Vicko Zmajević, barski i zadarski nadbiskup i apostolski vizitator balkanskih zemalja pod osmanlijskom vlašću, bio je cijenjen i utjecajan i u Vatikanu i u Mletcima, a njegovo mišljenje često nezaobilazno za procjenu vjersko-političke situacije na Balkanu.¹⁶ Vojno-pomorski angažman Bokelja u mletačko-turskim ratovima na bojištima od Jadrana do Levanta pridonio je ugledu bokeljskih gradova i rezultirao raznim gospodarskim i trgovinskim povlasticama.¹⁷ Pravoslavnima su postupno povećavane slobode, uključujući i podizanje manastira na važnim strateškim mjestima u zaljevu. Patriciji, pomorci, svećenici i književnici obje ispovijesti prihvaćali su venecijanske kulturne i društvene norme i tekovine.¹⁸

AUSTRIJSKA UPRAVA U BOKI I PRIMORJU NAKON PADA MLETAČKE REPUBLIKE I ODNOSI S CRNOM GOROM

Ugovorom u Leobenu između Francuske i Austrije (8. rujna 1797.) predviđena je raspodjela teritorija Mletačke Republike, pa je Boka kotorska došla u austrijsku interesnu sferu. Tu mletačku administrativnu cjelinu činila je Boka s Grbljem, Budva i Paštrovići.¹⁹ U svibnju 1797. godine srušena je aristokratska vlada u Veneciji, a novoizabrana vlast obratila se Petru I. želeći s njim uspostaviti političku suradnju. Privilegirani dio bokeljskog društva žalio

¹⁵ Lovorka ČORALIĆ, Maja KATUŠIĆ, Peraštanin Tripun Štukanović – pukovnik mletačkih oltramarina (druga polovica 18.st.), *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 50, Dubrovnik, 2012., 385 – 410; Lovorka ČORALIĆ, Maja KATUŠIĆ, Grbljani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18.stoljeće), *Istorijski zapisi*, LXXXVI br. 3-4, Podgorica, 2013., 159 – 183; Lovorka ČORALIĆ, Crmničanin Marko Đikanović – pukovnik mletačkih prekomorskih kopnenih postrojbi (Fanti oltramarini), *Istorijski zapisi*, LXXXIII br. 3-4, Podgorica, 2011., 63 – 86; Lovorka ČORALIĆ, Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18.stoljeća), *Arhivski zapisi*, 18/2, Cetinje, 2011., 81 – 106; Lovorka ČORALIĆ, Maja KATUŠIĆ, Crnogorac Rade Maina – mletački general u Zadru (druga polovica 18.st.), *Povijesni prilozi*, 29/39, Zagreb, 2010., 125 – 152.

¹⁶ Maja KATUŠIĆ, Marina BUTORAC, Arhivsko gradivo o Boki i Crnogorskom primorju u Arhivu Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti i Hrvatskom državnom arhivu, Zbornik radova: *Hrvatsko-crnogorski dodiri/ crnogorsko-hrvatski dodiri, Identitet i povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja*, Zagreb, 2009., 626 – 627; Pavao BUTORAC, *Zmajevići*, Zagreb, 1928., 621 – 628.

¹⁷ Lovorka ČORALIĆ, *Iz prošlosti Boke: odabrane teme*, Samobor, 2007., 21.

¹⁸ Saša BRAJOVIĆ, Venecijanski identitet kulture i vizuelne kulture Boke Kotorske 1420-1797, *Istorijski zapisi*, LXXXIX, br. 3-4, Podgorica, 2016., 277 – 286.

¹⁹ Danilo KLEN, Mirjana STRČIĆ, *Pisma Petra I Petrovića Njeguša*, Zagreb, 1990., 9; Grbalj je župa između poluotoka Luštice i Budve, a Paštrovići su primorsko pleme nastanjeno od Bečića do Čanja, s razvijenom plemenskom organizacijom.

je za padom Mletačke Republike. Nasuprot njima, slobodoumni građani veselili su se uspostavi demokratske vlasti u Veneciji koja se nije odrekla Dalmacije i Boke. Na inicijativu izvanrednog providura u Boki kotorskoj Lorenza Soranza, žitelji Dobrote i upravitelji bokeljskih komuna sazvali su sabor predstavnika komuna kako bi raspravili o novom političkom stanju i odlučili o budućem djelovanju. Predstavnike komuna pratili su njihovi građani, među kojima su brojno prednjačili Rišnjani. U strahu od mogućeg napada francuskih jakobinaca, kao što se dogodilo u Veneciji, na drugom saboru predstavnika bokeljskih komuna, koji je sazvaio Soranza, odlučeno je da Bokelji ne priznaju novu demokratsku vlast u Veneciji. Ako se to dogodi, bili su spremni pomoć zatražiti od crnogorskog vladike.²⁰ S druge strane, žitelji Budve uputili su poziv vladiki Petru I. da zauzme grad i zaštiti ga. Mitropolit se, u prvi mah, ponadao da Francuska i Austrija neće biti životno zainteresirane za ovaj periferni teritorij, stoga je računao s proširenjem tadašnje Crne Gore prema moru. S Crnogorcima je zaposjeo Budvu, garantirajući sigurnost života i imetka svih građana, pa je proglašen pokroviteljem, zaštitnikom i sudcem budvanskog područja. Za mjesec i pol vlasti u Budvi izdao je tri proglašenja čiji je sadržaj znao osobno predstaviti okupljenom narodu.²¹ Međutim, general Matija barun Rukavina pojavio se brzo, pa mu je vladika 24. kolovoza 1797. godine u Budvi osobno predao ključeve grada. Za to je dobio pismenu zahvalnost od austrijskog cara. General Rukavina ostao je u Boki do rujna 1797. kada je vlast predao grofu Turnu. Središte uprave za Boku i primorje i dalje je ostalo u Kotoru.²²

Veze između kopnenog i primorskog dijela današnje Crne Gore oduvijek su bile žive, uz intenzivnu međusobnu trgovinsku razmjenu, pogotovo na tržnicama u Kotoru i Risnu. Crnogorci su prodavali u Boki mnogo žive stoke, suhog mesa, kaštradine, mast, loj od kojega su se pravile svijeće, kožu, vunu i drvo za brodogradnju. Kupovali su žito, sol, oružje, posuđe, materijale za nošnju, lijekove i druge naprednije proizvode.²³ Za Crnu je Goru veza s morem bila ujedno spona s čitavim svijetom. Za doba vladike Petra I. veze između ova dva područja još su više ojačale. Venecija je 1718. godine potvrdila jurisdikciju cetinjskog mitropolita nad pravoslavicima u primorju. Ostvarenje toga utjecaja u primorju ovisilo je ponajprije o snazi osobnosti pojedinih vladika. U jednom

²⁰ Stijepo OBAD, Boka kotorska za prve austrijske uprave, *Tabula*, 12, Pula, 2014., 193 – 194.

²¹ Antun KOJVIĆ, *Prilozi za povjesnicu Boke Kotorske*, Dubrovnik, 1878., 46 – 48.

²² Branko PAVIĆEVIĆ, *Istorija Crne Gore IV*, tom 1, Podgorica, 2004., 43; D. KLEN, M. STRČIĆ, *Pisma Petra I Petrovića Njegoša*, 9.

²³ AIICG, fasc. 150, dok. 1, Neobjavljeni tekst Don Anton Milošević, *Veze Boke s Crnom Gorom po arhivskim podacima*, 1.

izvješću austrijskog poslanstva u Carigradu upozorava se Beč kako mitropolit Petar I. ima vrhovnu duhovnu vlast nad pravoslavnim svećenicima u Boki kotorskoj i primorju, a preko njih gotovo neograničen utjecaj i nad većinom stanovništva.²⁴ Zato su u Austriji namjeravali što više udaljiti primorje od Crne Gore u crkvenom smislu i postaviti zasebnog bokeljskog episkopa, naravno iz reda svojih državljana.²⁵ Austrija je smatrala crnogorske manastire Stanjevići i Maine dijelom svog teritorija i nastojala je na tom području učvrstiti granice prema susjednim zemljama. Pavao Butorac zaključuje da su ti manastiri „ostali u crnogorskoj vlasti od 1797. godine pa nadalje, dok je sve ostalo neposredno zemljište bilo u austrijskim rukama“.²⁶ Petar I. je u listopadu 1798. godine u tri pisma generalu Thomasu Bradyju, napisana i poslana iz manastira Stanjevići, dokazivao svoju duhovnu vlast u primorju i posjed manastira te tražio da ih ostave „u našem zakonitom vladanju kako smo vazda ot starine imali“.²⁷

Iz Crne Gore, ali i iz samog Kotora, poticani su vječito buntovni duhovi Grbljana, čiji se otpor od 1802. do 1804. godine pretvorio u pravo odmetanje od austrijske vlasti. Poznati pod nazivom „Grbaljska buna“, događaji su odjeknuli u Monarhiji, a u jednom izvješću Beču civilni i vojni komandant za Boku, general Nicoletti, sredinom 1802. godine piše kako bunu u Grblju stalno ohrabruje crnogorski vladika te da će biti potrebno vojno pojačanje za njezino gušenje, ali i za smirivanje drugih primoraca. Spominje da su aktivni agenti drugih europskih sila, među kojima vladčin tajnik Dolći i neki pripadnici kotorskog građanskog sloja.²⁸ Čak se špekuliralo da buntovnici, potpomognuti od crnogorskog vladike, imaju namjeru „napasti Kotor“.²⁹ U pitanju je, ustvari, bio revolt seljaka protiv nasilja grbaljskih knezova Bojkovića i Ljubanovića u agraru, a vladika je samo posredovao kod austrijskih vlasti da uzmu u zaštitu svoje podanike. Austrijski je car zaista u kolovozu 1802. godine odredio svoga dvorskog savjetnika da zavede red i izrekne pravdu u sporu nastalom u Grblju.³⁰ U bečkim vladajućim krugovima ipak se došlo do saznanja da je vladčina uloga u grbaljskim bunama

²⁴ D. KLEN, M. STRČIĆ, *Pisma Petra I Petrovića Njegoša*, 10.

²⁵ D. KLEN, M. STRČIĆ, *Pisma Petra I Petrovića Njegoša*, 14. Kancelar na kraju ovog dopisa ipak zaključuje da „prije nego što se pristupi tom koraku valja vidjeti da li ovo cijepanje dijeceze i postavljanje naročitog vladike ne bi bilo protivno kakvim lokalnim odnosima“.

²⁶ Pavao BUTORAC, *Boka Kotorska nakon pada Mletačke Republike do Bečkog kongresa (1797-1815)*, Zagreb, 1938., 169.

²⁷ Pisma Petra I generalu Tomasu Bradiju, 5., 7., i 9. listopada 1798. Petar I PETROVIĆ, *Djela*, Podgorica, 2001., 331 – 333.

²⁸ Slavko MIJUŠKOVIĆ, *Kotorska mornarica*, Podgorica, 1994., 216.

²⁹ V. ĐORĐEVIĆ, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*, 59.

³⁰ D. KLEN, M. STRČIĆ, *Pisma Petra I Petrovića Njegoša*, 13.

bila racionalna i pomiriteljska i da je on čak molio ustanike da se vrate kućama i pričekaju dolazak carevog izaslanika.³¹ Mitropolit je djelovao i u pravcu međusobnog izmirenja primoraca, o čemu svjedoči obraćanje Grbljanima i Bokeljima iz srpnja 1802. godine, kada ih kao njihov arhipastir savjetuje da ostanu „složni u ljubavi i poštenu i pomirljivi sa svakim“.³² U principu, prema susjednoj monarhiji vladika se držao rezervirano, smatrajući da je austrijska okupacija Boke kotorske privremenog karaktera. U Austriji su, s druge strane, sa sumnjom promatrali nastajanje jedne države na njezinim jugozapadnim granicama.³³ U jednom izvješću Beču iz 1804. godine general Brady tvrdi da vladika „vrši protekciju koliko duhovnu toliko i svjetovnu nad carskim podanicima u Boki kotorskoj“, koristeći utjecaj koji mu je davala vjerska istovjetnost s većinom stanovništva.³⁴ Mitropolit je naslućivao rusko-austrijsko dogovaranje oko sfera utjecaja na Balkanu, a uzimajući u obzir i novi jak faktor, Francusku, u dogovoru s Dolćijem želio je ispitati koliko je realno uz oslonac na Francusku povesti širu borbu protiv Turske na Balkanu. Međutim, ova njihova akcija, bez obzira na to što je vođena u strogoj tajnosti, nije ostala nezapažena diplomatskim službama Rusije i Austrije.³⁵

Austrijske vlasti, koje su Boku zaposjele jakim civilnim i vojnim aparatom, krajnje su rezervirano uključivale domaće političke figure u upravu i sumnjičavo se odnosile prema svim domaćim institucijama, bez obzira na njihovu tradiciju i značaj koji su imale neke bratovštine, a osobito Kotorska mornarica.

Francuska i austrijska diplomacija pratile su razvoj odnosa Crne Gore i Rusije, nastojeći suzbiti ruski utjecaj na Balkanu i u Crnoj Gori. Petar I. razmišljao je o koristi koju može izvući od povezivanja s francuskim aspiracijama na istoku, pa je krajem ožujka 1803. godine uputio pismo Napoleonu, ističući spremnost naroda na Balkanu da se „ujedine u borbi za slobodu“.³⁶ U ovim diplomatskim potezima važan utjecaj na njega imao je obrazovani Dubrovčanin, tajnik Franjo Dolčić.³⁷ Francuski emisari po Balkanu počeli su poticati balkanske narode

³¹ Branko PAVIĆEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, Podgorica, 2007., 247.

³² AIICG, fasc. 90, dok. 8, srpanj 1802. godine, iz manastira Stanjevići.

³³ B. PAVIĆEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, 252.

³⁴ AIICG, fasc. 144, dok. 2, ispisi iz Bečkog arhiva, preveo Božidar Perazić.

³⁵ B. PAVIĆEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, 258.

³⁶ Lazar TOMANOVIĆ, *Boka Kotorska od godine 1797-1814*, Dubrovnik, 1922., 45.

³⁷ Dolčić de Vicković Frančesko (Frano Visković) rođen je u Dubrovniku 1742. Bio je svećenik u Perastu i Dubrovniku, vikar u Beču i Petrogradu. Bliski suradnik i privrženik Petra I., utjecao je na kreiranje vanjske politike Crne Gore. Radilo se o suradnji jednog visokog pravoslavnog dostojanstvenika i katoličkog svećenika, posebno bliskoj u sferi vanjskih odnosa. Ruski i austrijski predstavnici su Dolčića smatrali jednim od glavnih inicijatora za uspostavljanje veza vladike Petra I. s Francuzima.

protiv Rusije i njezine politike, a Dubrovnik je tada postao jedan od centara za njihovo okupljanje.³⁸

Poremećaj tradicionalno dobrih i zaštitničkih odnosa Rusije prema Crnoj Gori odmah je bio očevidan, jer je specijalni vladčin izaslanik, serdar Savo Plamenac, uhapšen u Rusiji kao francuski agent. Novi pravac vanjskopolitičkog djelovanja Crne Gore bio je neprihvatljiv za Rusiju, kako zbog eventualnog vojnog savezništva Crnogoraca i Francuza i očekivanih ratnih okršaja ruske i francuske vojske tako i s gledišta ukupnih ruskih interesa na Balkanu.³⁹ Krajem siječnja 1804. s carskom gramatom doputovao je u Kotor ruski izaslanik Ivelić i odmah započeo djelatnost protiv vladike.⁴⁰ Misija Marka Ivelića, ruskog generala rodom iz Risna, bila je usmjerena prema Petru I. i njegovu tajniku opatu Dolčiću kao „glavnim protagonistima“ novog vanjskopolitičkog pravca Crne Gore. Pri ostvarivanju cilja mogao se služiti svim sredstvima, uključujući i one koji kompromitiraju vladiku.⁴¹ Planirani prevrat u Crnoj Gori, koji je trebalo rezultirati svrgavanjem Petra I., nije uspio, kao ni Ivelićev pokušaj da uhti crnogorskog mitropolita i uputi ga u zatočeništvo u Sibir, jer Petar I. nije htio doći na njegov poziv u Kotor, gdje ga je čekao spreman ruski ratni brod.⁴² Mada neki ruski autori tvrde kako ova misija nije bila usmjerena na kažnjavanje Petra I., već na slabljenje francuskog utjecaja,⁴³ nepovjerenje i sumnjičavost službenih ruskih političkih krugova u mitropolita Petra datirali su još od njegova sudjelovanja u tročlanjoj crnogorskoj delegaciji koja je u travnju 1779. godine podnijela caru Josipu II. prijedlog ugovora između Crne Gore i Austrije.⁴⁴ U drugom stavu tog prijedloga od Austrije se traži „da izvoli uvrstiti u svoju visoku klijentelu i zaštitu i nas s cijelim narodom crnogorskim“, s tim da bi joj se Crnogorci stavili na raspolaganje kao vojnici. Car je tada ovaj zahtjev ocijenio neprihvatljivim, jer to može voditi zapletima s Turskom i drugim silama.⁴⁵

³⁸ B. PAVIĆEVIĆ, *Istorija Crne Gore*, 53.

³⁹ Radoslav M. RASPOPOVIĆ, *Diplomatija Crne Gore 1711-1918*, Podgorica – Beograd, 1996., 181.

⁴⁰ B. PAVIĆEVIĆ, *Istorija Crne Gore*, 54, 55.

⁴¹ Dušan VUKSAN, *Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba*, Cetinje, 1951., 260.

⁴² Živko ANDRIJAŠEVIĆ, Šerbo RASTODER, *Istorija Crne Gore*, Podgorica, 2006., 156.

⁴³ Radoslav RASPOPOVIĆ, Ruski konzulat u Kotoru 1804-1806. godine, Zbornik radova, *Ujedinjenje Crne Gore i Boka Kotorske 1813-1814. godine*, Titograd, 1991., 192.

⁴⁴ V. ĐORĐEVIĆ, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*, 9 – 10.

⁴⁵ AIICG fasc. 77, dok. 3, 23. travnja 1779. godine, odgovor austrijskog cara kancelaru Kaunicu (Kaunitz); U pismu crnogorske delegacije Ivan Radonjić, gubernadur, Ivan Petrović, serdar, i arhimandrit Petar pišu o dugoj borbi za slobodu, ali i da razumiju da „ona sama ne vrijedi mnogo u ovom prosvijećenom stoljeću, ako ta sloboda nije usmjeravana mudrim zakonodavstvom koje reguliše građanske i gospodarske radnje, i ako nema tačne vojničke discipline“. Žalili su se na ponašanje ruskog kneza Dolgorukova jer je zapalio vatru rata i pokušavao pokrenuti okolna

Uvjerenje da će se politička eliminacija vladike Petra postići na lak način bilo je rezultat pogrešnih procjena vladicine pozicije i unutarnjih odnosa u Crnoj Gori. U istom pravcu poduzete su i mjere od strane Svetog Sinoda, koje su se prvenstveno odnosile na djelatnosti mitropolita u području duhovnog života. Smatrajući ga oklevetanim i neopravdano optuženim, Crnogorci su stali uz vladiku, a Praviteljstvo se obratilo caru i ministru vanjskih poslova Rusije, ističući potpunu neovisnost Crne Gore u odnosu na Rusiju, kako u duhovnom tako i u svjetovnom pogledu.⁴⁶ Na zemaljskom saboru održanom 15. lipnja 1804. na Cetinju izglasana su dva povijesna dokumenta čija bit predstavlja stav da crnogorski narod stoji samo pod moralnim pokroviteljstvom Rusije, te da ne želi stupiti u podanstvo i radije će slobodu dobivenu od predaka s mačem u ruci braniti nego se „u sramno ropstvo i jednoj sili predati“.⁴⁷

Epilog ovih događaja bilo je otvaranje ruskog konzulata za Crnu Goru u Kotoru, čime je Rusija nastojala sanirati štetu nanесenu rusko-crnogorskim odnosima. Dotad je Crna Gora bila pod nadležnosti ruskog konzulata u Dubrovniku.⁴⁸ Istodobno je počelo suđenje Franju Dolćiju, vladčinu tajniku i osvjedočenom prijatelju, među čijim je papirima nađena korespondencija s Francuzima. Obavljeno je tijekom kolovoza 1804. godine, u režiji ruskog konzula Mazurevskog, i praktički je sva krivica svaljena na Dolćija.⁴⁹ Vladika nije želio voditi istragu nad Dolćijem, dok je Mazurevski tvrdio da je tijekom istrage kod Dolćija našao tajna, kompromitirajuća pisma i francusku putovnicu. Čitava stvar bila je nejasna osobito što je Mazurevski sve obavljao u Stanjevićima, ne dolazeći na Cetinje. Većinu papira zaplijenjenih tom prilikom predstavljale su Dolćijeve osobne bilješke, literarni sastavi i kopije nekih službenih pisama koje je kao tajnik pisao.⁵⁰ Stekao se dojam kako se zapravo sudilo vladiki, a na optuženičkoj klupi umjesto vladike bio je njegov tajnik.⁵¹

plemena, a onda ostavio Crnogorce same sebi, pa nisu ni spomenuti prilikom mirovnih pregovora. Dolgorukov je boravio u Crnoj Gori 1769. godine, a Rusija i Turska zaratile su se krajem 1768. godine.

⁴⁶ Radoslav M. RASPOPOVIĆ, *Diplomatija Crne Gore 1711-1918*, 185.

⁴⁷ B. PAVIĆEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, 282.

⁴⁸ D. VUKSAN, *Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba*, 130.

⁴⁹ Dolći je osuđen na smrtnu kaznu, ali mu je na vladčin zahtjev preinačena u doživotnu robiju. Umro je pod nerazjašnjenim okolnostima u Stanjevićima 1805. godine. Najvjerojatnije je na inzistiranje ruske strane zadavljen u tamnici. Očigledno je mitropolit morao žrtvovati Dolćija, iako je kao tajnik provodio njegovu politiku. Istina, u vanjskopolitičkoj sferi on je imao dosta utjecaja i na njezino kreiranje. D. VUKSAN, *Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba*, 138; Đ. PEJOVIĆ, *Crna Gora u doba Petra I i Petra II*, 321.

⁵⁰ Dušan LEKIĆ, *Spoljna politika Petra I Petrovića Njegoša*, Cetinje, 1950., 172.

⁵¹ B. PAVIĆEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, 289.

Prostor Boke kotorske i primorja ostao je pod austrijskom vlašću do kraja 1805. godine, jer je, nakon francuske pobjede nad austrijskom koalicijom, Požunskim mirom Napoleon pripojio bivši teritorij Venecijanske Republike Kraljevini Italiji. Prije nego je Austrija predala Francuskoj ovaj teritorij, početkom 1806. godine, ruska flota je, uz sudjelovanje crnogorske vojske i primorskog stanovništva, zaposjela primorje i držala ga do sredine 1807. godine.

RATNA SURADNJA CRNOGORACA I BOKELJA S RUSIJOM I FRANCUSKA VLAST U BOKI KOTORSKOJ 1807. – 1813.

Ruski admiral Senjavin uplovio je na linijskom brodu *Selafail* (74 topa) u Boku krajem ožujka 1806. godine i pristao u Kotor. Prethodno su Rusi uputili proglas Bokeljima u kojem se potvrđuju sve privilegije koje su imali pod Mlečanima i svi građanski zakoni.⁵² Jedan od njegovih pratitelja ovako je opisao posjet admirala: „Vožnja kroz Boku kotorsku praćena je s oduševljenjem naroda; ljudi su se sakupljali na obali i povcima pozdravljali admirala, te njemu u čast pucali iz pušaka; bokeljski brodovi ispaljivali su počasne plotune. U Kotoru su čekali na obali Senjavina članovi gradske uprave s ključevima od gradskih kapija i najviši crkveni dostojanstvenici.“⁵³ Osim obrane Boke i uređenja baze za rusku eskadru, čime bi se spriječio dolazak francuske vojske u Boku, Senjavin je imao i zadatak organizirati narodni ustanak na području Dalmacije. Za to su bile potrebne temeljite pripreme, pa je admiral odlučio najprije likvidirati francuske garnizone na otocima, a zatim te otoke upotrijebiti kao polazne točke za iskrcavanje na obali, gdje je istodobno trebala izbiti pobuna stanovništva. U Boki je bila crnogorska vojska pod zapovjedništvom vladike Petra I., a iz svih bokeljskih općina formiran je jedan snažan odred boraca. Senjavin je procjenjivao da Boka kotorska raspolaže značajnim pomorskim potencijalima i da Bokeška mornarica raspolaže s 400 brodova koje može naoružati i uključiti u vojni program ruske flote.⁵⁴ Velik broj bokeljskih brodova nalazio se na usluzi ruskom zapovjedništvu.⁵⁵ Tradicija službe u ruskoj floti od strane Bokelja već je u 18. stoljeću bila zaživjela i neki od njih stekli su važne položaje i ugled u Rusiji, a među njima je u ovim događajima najistaknutiji bio general Marko Ivelić, čiji su dom u Risnu često posjećivali ruski

⁵² AIICG, fasc. 323, dok. 25.

⁵³ Nikola SAFONOV, *Ratovi na Jadranu 1797-1815*, Beograd, 1988., 75, 76.

⁵⁴ B. PAVIČEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, 331.

⁵⁵ AIICG, fasc. 323, dok. 25. U Boki Kotorskoj uskoro je bilo oko 9000 ruskih vojnika i 3000 crnogorskih i bokeljskih boraca, tako da je nadmoć nad Francuzima bila osigurana. N. SAFONOV, *Ratovi na Jadranu 1797-1815*, 77, 101.

oficiri 1806. – 1807. godine.⁵⁶ Važno je napomenuti da je ruski ministar vanjskih poslova grof Adam Čartorijski, polazeći od strateškog značaja Crne Gore i Boke za rusku istočnu politiku, predložio caru da ruska strana prihvati nekadašnji vladčin projekt o pripajanju Boke Crnoj Gori.⁵⁷ Čartorijski je to vidio kao dio šireg plana jer je caru predlagao da se od Crne Gore, Hercegovine, Boke kotorske i Dubrovačke republike stvori država koja bi razdvajala Napoleonovo carstvo od Turske.⁵⁸ U sljedećih nekoliko mjeseci pitanje Kotoru nije sišlo s dnevnog reda diplomatskih pregovora između Francuske, Austrije i Rusije. Napoleon je nastojao učiniti neodrživim boravak ruskih oružanih snaga na Jadranu. Otežavao je njihovu opskrbu na račun lokalnih izvora, a uloženi su napor da se prekinu veze Senjavina s Rusijom i spriječe isporuke novih brodova.⁵⁹

Francuski general Jacques Alexandre Bernard Law Lauriston imao je zadatak zauzeti Boku i prisiliti Ruse da napuste Jadran. Crnogorce je namjeravao potisnuti nazad, a Bokelje prisiliti da priznaju francusku vlast. Prvi korak u planu okupacije Boke bio je dolazak francuske prethodnice iz Dubrovnika u Cavtat. Čim je za to saznao Petar I., crnogorska vojska, ojačana odredima Bokelja i grupom Konavljana, krenula je prema Dubrovniku, a za njima i tri čete ruske vojske. Nakon sukoba kod Oboda (blizu Cavtata), Francuzi su se počeli povlačiti, zadržavši se kod sela Plat, a zatim kod Srebrena. Grupa ruskih brodova je 4. lipnja počela snažno tući francuske položaje, a u pomoć im je stiglo i 29 bokeljskih brodova, 14 iz Prčnja i 15 iz Dobrote.⁶⁰ Nakon povlačenja iz Cavtata i s Brgata, francuske jedinice i nacionalna garda, pod zapovjedništvom generala Lauristona, postale su posada Dubrovnika, koji je bio pod opsadom.

Sredinom 1806. godine otputovala je jedna bokeška delegacija u Petrograd kako bi izložila službenim organima ruske vlade položaj u koji je zapalo stanovništvo Boke kotorske. Ovo je dogovoreno na sastanku bokeških komunitadi sa Senjavinom na njegovu komandnom brodu, gdje su Bokelji izjavili da su spremili peticiju za cara Aleksandra I., odlučni da u slučaju predavanja Boke Francuzima napuste zavičaj i s ruskom flotom odu u Rusiju.⁶¹ Bokelji su bili zabrinuti da će Francuzi upropastiti njihovu pomorsku trgovinu, nametnuti

⁵⁶ AIICG, fasc. 323, dok. 26. Risanski načelnik Sava Ivelić odlikovao se u borbama protiv Francuza, kao i zapovjednik u Herceg Novom grof Đorđe Vojnović, čija je obitelj dala više značajnih pomoraca u ruskoj floti. Jovan Vukotić iz Grblja borio se zajedno sa svojim Grbljanima u ruskoj službi, da bi ga 1807. godine car Aleksandar I. nagradio za hrabrost iskazanu na Korčuli i Braču.

⁵⁷ B. PAVIČEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, 314.

⁵⁸ Ljubomir ĐURKOVIĆ JAKŠIĆ, *Jugoslavensko-poljska saradnja 1772-1840*, Novi Sad, 1971., 76 – 77.

⁵⁹ Aleksandr L. ŠAPIRO, *Kotorsko pitanje 1806.*, *Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru*, 21, Kotor, 1973., 82.

⁶⁰ N. SAFONOV, *Ratovi na Jadranu 1797-1815*, 103.

velike poreze, a uz to se i osvetiti za suradnju s Rusima.⁶² Ali upravo suprotno njihovim očekivanjima, događao se diplomatski obrat i ruski se car pripremao za sporazum s Napoleonom. Kada se o tome počelo saznavati u Boki, nastupilo je razočarenje Crnogoraca i Bokelja koji su se čudili zašto ih Rusija sada napušta kada su se uspješno borili protiv Francuza. Na ratnom planu najteži sudar crnogorsko-bokeške vojske i ruskih trupa protiv Francuza, kojima je zapovijedao general Auguste Frederic Marmont, odigrao se za vrijeme devetodnevne bitke za Herceg Novi. Marmont je, naime, bio zabrinut vijestima da se Crnogorci i Bokelji nisu pomirili s predajom Boke Francuskoj i da Senjavin eventualno ne odluči predati Boku britanskim snagama. Stoga je pripremio ofanzivne akcije, a diplomatski se povezo sa susjednom turskom vlastelom i pokušao pridobiti vladiku Petra I., u čemu nije uspio. Taj sukob oko Herceg Novog po svojoj žestini i žrtvama spada u red najtežih ratovanja na ovim prostorima u čitavom 19. stoljeću.⁶³

Francuzi su požurivali specijalnog izaslanika ruskog cara s potpisivanjem mira. Prema predviđenim odredbama, Rusija je morala predati Napoleonu Boku, i pritom su se ruske snage u Sredozemlju mogle oslanjati samo na Jonske otoke. Crnogorci su se morali bez oklijevanja vratiti u svoju zemlju. Napoleon je naredio svojim generalima u Dalmaciji da pripreme plan napada i osvete Crnogorcima kada se za to ukaže prilika. Događaji na terenu odvijali su se mimo dogovora visoke diplomacije i složenih igara na najvišoj razini između Rusije, Francuske i Austrije, u kojima je tzv. kotorsko pitanje bilo važan dio ukupnog aranžmana. Prije svega se ovo odnosi na rusko i crnogorsko odugovlačenje s napuštanjem zauzetih pozicija.⁶⁴

Mir između Francuske i Rusije sklopljen je u pruskom gradiću Tilzitu, a po njemu je ovaj teritorij potpao pod francusku vlast. Tako se Petar I. i po drugi put povukao iz područja kojem je toliko težio, a zbog rješenja koja su donosile europske sile poništeni su ratni rezultati crnogorske i ruske vojske u Boki. Francuzi su zaključno s 31. srpnja 1807. godine zauzeli sva mjesta u Boki. Glavna naznaka vanjske politike Petra I. bila je u oslanjanju na neku od velikih sila, utoliko ukoliko se može doprinijeti očuvanju neovisnosti Crne Gore i njezina

⁶¹ B. PAVIĆEVIĆ, *Petar I Petrović Njegoš*, 341.

⁶² Bokelji su tada imali razvijenu trgovačku mornaricu koja je po podacima don Nika Lukovića donosila Boki čistu godišnju dobit od preko 22.000 mletačkih zlatnih dukata. Većina kapitala nalazila se u Veneciji i Trstu, gdje su ustanovljene njihove trgovačke kuće. Niko LUKOVIĆ, *Privreda Boke Kotorske krajem XVIII i početkom XIX vijeka, Godišnjak Pomorskog muzeja Kotor III*, Kotor, 1956., 87.

⁶³ Borba za Herceg Novi započela je 1. listopada. U njoj je sudjelovalo oko 20 000 Francuza protiv 3500 Rusa i 2000 Crnogoraca i Bokelja. Gubitci su sa obje strane bili veliki. N. SAFONOV, *Ratovi na Jadranu 1797-1815*, 117.

širenja prema primorju i unutrašnjosti.⁶⁵ Za to je, nakon ratne suradnje s Rusijom, vladika uočio realnost prisutnosti druge velike europske sile, Francuske, na ovom prostoru i neizbježne suradnje s njom. On se prvi put susreo s francuskim generalom Marmontom 13. kolovoza 1807. u Kotoru, a tom je prigodom Marmont uvjeravao vladiku da je za Crnogorce najbolje da žive u miru i slozi s Francuzima te da bi za Crnu Goru bilo najkorisnije primiti Napoleonovo pokroviteljstvo.⁶⁶ Početkom 1808. godine Marmont je u Crnu Goru poslao časnika iz Dalmatinske legije Pavla Tomića, jer je, kako sam piše u memoarima, Napoleon želio razviti s Crnogorcima dobrosusjedske odnose.⁶⁷ Bez obzira na ove kontakte, Marmont je nešto kasnije napravio operativni plan napada na Crnu Goru, o čijoj je mogućoj realizaciji kasnije razmišljao i njegov nasljednik na čelu Ilirskih provincija (od travnja 1811. godine) general Henri Gatien Bertrand.⁶⁸ Marmont je osnovao veći broj novih službi u Dubrovačkoj provinciji, a u suglasju s novim policijskim regulativama organizirane su specijalne snage političke i kriminalističke policije.

Razdoblje vladavine Francuza u Boki kotorskoj obilježili su česti granični sukobi između Crnogoraca i Francuza. Pitanje legitimiteta grbaljskih knezova, koje je postavio Petar I., a Francuzi nisu priznali, dovelo je do sukoba i obračuna u kojima je stradalo više ljudi.⁶⁹ Mitropolit je početkom studenog 1807. godine održao sastanak s prvacima Paštrovića kako bi se jače istupilo protiv Francuza.⁷⁰ U maloj pobuni u Krivošijama zbog smjenjivanja kneza Bogdana Samardžića, mitropolitova pristaše, Francuzi su vidjeli neposredno miješanje vladike. Sljedećeg ljeta izbila je pobuna u Krtolima zbog namjeravanog uhićenja popa Vukošića, vladčina pristaše, koji je iz Bigova održavao veze s Englezima.⁷¹ I vladčin eksponent u Grblju Đuro Lazarević trebao je biti uhićen, ali je našao zaklon u Brajčićima, pa su Francuzi spalili Brajčice i upali u Crnu Goru. Time je

⁶⁴ A. L. ŠAPIRO, *Kotorsko pitanje 1806.*, 89.

⁶⁵ D. LEKIĆ, *Spoljna Politika Petra I Petrovića Njegoša*, 125; Hrabak zaključuje da je Petar I „lako okretao leđa nekoj sili, ako se s njom ne može ništa postići“. Bogumil HRABAK, *Mitropolit Petar I u vremenu od propasti Mletačke Republike do privremenog ujedinjenja Crne Gore i Boke Kotorske*, Zbornik radova sa naučnog skupa *Dinastija Petrović Njegoš*, I, Podgorica, 2002., 318.

⁶⁶ Dušan LEKIĆ, *Maršal Marmon i Crna Gora, Istorijski zapisi*, 1/1962., Titograd, 45; D. VUKSAN, *Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba*, 166.

⁶⁷ *Maršal Marmont memoari*, (priredio i preveo Frano Baras), Split, 1984., 72.

⁶⁸ B. HRABAK, *Mitropolit Petar I u vremenu od propasti Mletačke Republike do privremenog ujedinjenja Crne Gore i Boke Kotorske*, 324.

⁶⁹ B. HRABAK, *Mitropolit Petar I u vremenu od propasti Mletačke Republike do privremenog ujedinjenja Crne Gore i Boke Kotorske*, 322.

⁷⁰ B. HRABAK, *Mitropolit Petar I u vremenu od propasti Mletačke Republike do privremenog ujedinjenja Crne Gore i Boke Kotorske*, 322.

⁷¹ B. HRABAK, *Mitropolit Petar I u vremenu od propasti Mletačke Republike do privremenog ujedinjenja Crne Gore i Boke Kotorske*, 323.

stvorena ozbiljna kriza u odnosima između Crne Gore i Francuza, koji su imali informaciju da je vladika poslao borce u pomoć pobunjenim Brajčićima.⁷²

Nakon što je, prema ugovoru u Schonbrunnu 14. listopada 1809. Austrija predala Francuskoj zapadnu Korušku, Gorišku, Trst, Kranjsku i cijelu Hrvatsku južno od Save, uključujući Vojnu krajinu, Napoleon je proglasio stvaranje Ilirskih provincija (*Les provinces Illyriennes*, Države slovinske).⁷³ One su obuhvatile i prijašnje francuske posjede na Jadranu: Dubrovnik, bivšu mletačku Dalmaciju i mletačku Istru. Isprva su bile organizirane unutar 10 intendatura. Ideja o stvaranju Ilirije bila je vođena strateškim interesima, neophodnosti kontrole jadranske obale zbog kontinentalne blokade, mogućnošću da Provincije posluže kao baza za Napoleonovu kampanju na istoku i da znače sigurnost za trgovinu s Turskom, preko francuskih posjeda.⁷⁴ Regija Boka ostala je prilično neinkorporirana u Provincije tijekom 1810. godine, pri čemu je subdelegat iz Kotora informirao Centralnu administraciju o stanju u Boki i od nje primao neophodne upute i naređenja.⁷⁵ Jedna od sedam provincija Ilirije nakon reorganiziranja u travnju 1811. godine bila je Dubrovačka provincija s tri distrikta: Dubrovnik, Kotor i Korčula. Kotorski distrikt bio je podijeljen na tri kantona: Kotor, Herceg Novi i Budva.⁷⁶ Francuska vladavina u Ilirskim provincijama modernizirala je upravu, sudstvo i školstvo, uz uvođenje francuskih upravnih reformi. Na samom početku 1812. godine stupio je na snagu francuski Građanski zakonik (*Code civil*), sudstvo se odvojilo od uprave, a svi su građani postali jednaki pred zakonom i bili podložni poreznoj i vojnoj obvezi.

U Boki kotorskoj bio je prisutan neprijateljski stav prema francuskim vlastima. Mihailo Vučetić iz Herceg Novog odmetnuo se naoružavši jedan brod topovima, a jedan gusarski brik stavio je pod englesku zastavu, te je proglašen zločincem i ustanikom, a imovina mu je oduzeta. Izvodio je akcije protiv francuskih brodova u sporazumu s Englezima.⁷⁷ Piratstvo i sukobi na moru postaju stalna pojava na Jadranu nakon što je u njega uplovio kapetan

⁷² B. HRABAK, Mitropolit Petar I u vremenu od propasti Mletačke Republike do privremenog ujedinjenja Crne Gore i Boka Kotorske, 323.

⁷³ Više o Ilirskim provincijama vidjeti: Bogumil VOŠNJAK, *Ustava in uprava Ilirskih dežel*, Ljubljana, 1910.; Paul PISANI, *La Dalmatie de 1797 a 1815*, Paris, 1893.; Ferdo ŠIŠTIĆ, *Hrvatska povijest III*, Zagreb, 1913.

⁷⁴ Stjepan ČOSIĆ, Dubrovnik under French rule (1810-1814), *Dubrovnik Annals*, br. 4, Dubrovnik, 2000., 110. Rad je prethodno objavljen pod naslovom Dubrovnik u Ilirskim Pokrajinama, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 35, Dubrovnik, 1997., 37 – 62.

⁷⁵ S. ČOSIĆ, Dubrovnik under French rule (1810-1814), 112.

⁷⁶ S. ČOSIĆ, Dubrovnik under French rule (1810-1814), 119.

⁷⁷ S. MIJUŠKVIĆ, *Kotorska mornarica*, 230.

Hoste i britanska flota. Ovo je bio jedan od razloga što je tijekom 1811. godine gospodarska kriza ušla u sve segmente života.⁷⁸

Slično Vučetiću, i drugi su Bokelji ustrajavali u odmetništvu od francuskih vlasti, a njihov se broj povećavao zbog mjera francuske uprave, koje su pogađale razne društvene slojeve. Plemstvo je ostalo bez povlastica, građani bez svojih gradskih vijeća i drugih organizacija i bratovština, općina bez autonomije, posjednicima i trgovcima nametnuti su porezi i takse, a zemljoradnicima i pomorcima kontribucije. Neke od starih običaja, kao što je prakticiranje suđenja arbitara – dobrih ljudi, francuske su vlasti zabranjivale.⁷⁹ Uvođenje obvezne vojne službe najviše je pogađalo bokeljske pomorce, koji nisu znali ni da postoji obvezna vojna služba, već samo dobrovoljna i plaćena, u kojoj su imali iskustva, ali uvijek predvođeni od admirala svoje mornarice i njezinih čelnika.⁸⁰ Krajem listopada 1810. godine generalni intendant naredio je regrutiranje 400 mornara iz Dubrovačke provincije za francusku mornaricu i formiran je posebni Komitet za mobilizaciju.⁸¹ Do početka 1811. godine 120 mornara su mobilizirani u Dubrovniku i 140 u Boki. Oni su ukrcani na brodove francuske mornarice i poslani u Toulon.⁸² Otpor ovoj mjeri francuskih vlasti vodio je k privremenom napuštanju pomorske djelatnosti i prelasku na ribarstvo i zemljoradnju te smanjivanju broja brodova koji su efektivno funkcionirali. S teškoćama oko regrutiranja kotorskih mornara bavio se zapovjednik Dubrovnika i Boke kotorske barun Bertran, koji krajem 1810. godine zaključuje da je regrutiranje mornara u Kotoru išlo jako slabo. Smatrao je da Bokelji nisu dobro shvatili veliku uslugu koju im je Napoleon učinio pozivajući ih u službu.⁸³

Dalmatinac Lujo Matutinović, bojničnik u Napoleonovoj vojsci, napisao je 1811. godine jedan širi tekst sa sadržajnim opisom Boke kotorske i primorja do Spiča, i same Crne Gore, naslovljen *Essai historique, géographique, politique civil et militaire sur les Provinces Illyriennes, et sur le Montenegro*.⁸⁴ U njemu je stanovništvo Boke i primorja procijenjeno na oko 40 000 ljudi, s otprilike 4000 mornara. Autor je ustvrdio da postoji profrancuski orijentiranih, posebno među katolicima, a u Kotoru ljudi i žene dosta se odijevaju po francuski. Pravoslavci, koji čine dvije trećine stanovništva pokrajine, skloniji su Rusiji, ali su vjerske

⁷⁸ S. ČOSIĆ, *Dubrovnik under French rule (1810-1814)*, 115.

⁷⁹ P. BUTORAC, *Boka Kotorska nakon pada Mletačke Republike do Bečkog kongresa (1797-1815)*, 25, 97.

⁸⁰ S. MIJUŠKOVIĆ, *Kotorska mornarica*, 233.

⁸¹ S. ČOSIĆ, *Dubrovnik under French rule (1810-1814)*, 118.

⁸² S. ČOSIĆ, *Dubrovnik under French rule (1810-1814)*, 118.

⁸³ S. ČOSIĆ, *Dubrovnik under French rule (1810-1814)*, 238.

⁸⁴ Matutinovićev tekst integralno je preveden i objavljen u: Lujo MATUTINOVIĆ, *Ogledi o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*, Zagreb, 2009.

prilike mirne i povoljne. Gospodarske mogućnosti ovoga kraja Matutinović ocjenjuje visokima, jer Kotor ima dugu pomorsku i trgovačku tradiciju. Dobrota je bogata, ali slabo naseljena, Prčanj svakog dana raste, dok su Grbljani vrijedni zemljoradnici. Boljom organizacijom u nekim gospodarskim granama mogli bi se postići još bolji rezultati.⁸⁵

Francuzi su upozoravali stanovništvo da bi se trebalo saživjeti s modernom vlašću koja strogo poštuje pravni poredak, a zakone smatra osnovnim regulatorom društvenih odnosa. Za francusku upravu može se zaključiti da ju je karakterizirao red i poštovanje zakonitosti. Osim toga, s njom su u ove naše krajeve stigli duh i ideje jedne velike društvene revolucije.⁸⁶ Francuska uprava u Boki kotorskoj i primorju ostavila je traga na području materijalne i duhovne kulture.⁸⁷

BRITANSKO DJELOVANJE PROTIV FRANCUZA I UJEDINJENJE CRNE GORE I BOKE KOTORSKE 1813. – 1814. GODINE

Kada je 1813. došlo do stvaranja nove antinapoleonovske koalicije (Rusija, Engleska, Austrija i Pruska), mitropolit Petar procijenio je kako je došlo vrijeme za oslobođenje i ujedinjenje primorja i zaljeva Boke kotorske s Crnom Gorom i pripremio se za borbu. S tim ciljem stupio je u vezu s zapovjednikom engleske flote, koja je bila stacionirana kod otoka Visa, radi vođenja zajedničkih operacija protiv Francuza. Obratio se crnogorskom narodu proglasom u kojem ga podsjeća da je već sedam godina kako su Francuzi zauzeli Boku kotorsku i prijetili Crnoj Gori da se „neće zvati crna nego crvena, oblivena krvlju“,⁸⁸ nakon čega je sa svojom vojskom pošao u pohod. Nakon što je oslobodio Budvu, obratio se proglasom Bokeljima, Dubrovčanima i Dalmatincima u kojem kaže kako je došlo vrijeme da slavenski narod ovih provincija uzme oružje i ustane protiv „razoritelja sve Europe i opšteg neprijatelja“.⁸⁹ Poziv mitropolita Petra naišao je na odaziv kod

⁸⁵ L. MATUTINOVIĆ, *Ogledi o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*, 79; Dimitrije Dimo VUJOVIĆ, Podaci o Crnoj Gori i Boki Kotorskoj u dva rukopisa na francuskom jeziku s početka XIX vijeka, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine*, Titograd, 1991., 210 – 211.

⁸⁶ B. PAVIĆEVIĆ, *Istorija Crne Gore IV*, 83, 90;

⁸⁷ Najpoznatija građevina ostala iz vremena francuske vlasti je veoma lijep i skladan kameni most u Budvi, izgrađen na Bubuća potoku, na potezu Velje vode, koji je popularno nazvan Napoleonov most i ima status kulturnog dobra od 1956. godine.

⁸⁸ Ova prijjetnja pripisuje se Marmontu, a izrečena je prilikom njegovog prvog susreta s Petrom I.; D. KLEN, M. STRČIĆ, *Pisma Petra I Petrovića Njegoša*, 8; Danilo LEKIĆ, Maršal Marmon i Crna Gora, *Istorijski zapisi*, god. 15, knj. 19., sv. 1, Titograd, 1962., 50.

⁸⁹ Jovan BOJOVIĆ, *Istorijski okviri ujedinjenja Crne Gore, Paštovića, Budve i Boke Kotorske 1813. godine*, Zbornik *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine*, Titograd, 1991., 18.

većine primorskog stanovništva i vojne operacije su nastavljene. Hoste je 16. listopada zauzeo Herceg Novi, koji je francuski komandant predao nakon što je „napušten od većeg dijela svoje ilirske posade“, kako se kaže u jednom austrijskom dokumentu.⁹⁰ Do sredine listopada 1813. godine oslobođena je čitava Boka kotorska, osim grada Kotora, u kojem je u opsadi držan francuski garnizon na čelu s generalom Jeanom Josephom Gauthierom. Tijekom vojnih akcija mitropolit Petar je, zajedno s primorskim političkim prvacima, radio na pripremi za ujedinjenje ovoga područja s Crnom Gorom. Ne čekajući oslobođenje Kotora, predstavnici Crne Gore i Boke kotorske su u Dobroti 29. listopada 1813. godine održali sabor na kojemu je proglašeno ujedinjenje primorskog područja s Crnom Gorom u jedinstvenu državu pod pokroviteljstvom Rusije, Austrije i Engleske. U tekstu ugovora stoji da je francuska vlast zauvijek isključena.⁹¹ Osnovana je zajednička privremena vlada sastavljena od devet Crnogoraca i predstavnika svih bokeljskih i primorskih općina pod imenom Centralna komisija, na čelu s mitropolitom Petrom.⁹² Pojedini primorski predstavnici, a posebno Grbljani, nisu bili skloni snažnijem centraliziranju svih upravnih pitanja, ni uvođenju financijskih i gospodarskih obaveza koje nisu imali ranije.⁹³

Općinske uprave u Boki i primorju radile su djelomično na ranije uhodani način, ali po uputama i zapovijedima Centralne komisije. Dotadašnji način uprave u Crnoj Gori i Boki kotorskoj nije bitnije mijenjan, s tim da je crnogorsko-bokeljska vlada objedinjavala jedinstvenu vlast, a imala je i sudsku nadležnost. Donesen je dekret kojim se detaljnije utvrđuju i daju upute pri organizaciji

⁹⁰ AIICG, fasc. 77, dok. 2, 287 – 288, rukopis *Boka Kotorska 1813/14*, majora Jovana Manageta Lerhenaca.

⁹¹ Ugovor o ujedinjenju Crne Gore i Boke, 29. listopad 1813, *Crnogorski zakonici 1796-1916*, knj. I, prir. Branko Pavićević i Radoslav Raspopović, Podgorica, 1998., 58 – 61; Niko S. MARTINOVIĆ, Državnopravni značaj Centralne Komisije Crne Gore i Boke Kotorske iz 1813. godine, *12 vjekova Bokeljske mornarice*, Beograd, 1972., 167 – 174.

⁹² Pravilnik o radu Pokrajinskog savjeta ujedinjenih provincija, *Crnogorski zakonici 1796-1916*, knj. I, 61 – 68; *Ujedinjenje Crne Gore i Boke 1813-1814. godine*, Zbirka dokumenata, I-III, Podgorica, 1998., sv. I, 681, (redaktor Miloš Milošević). Jezgru Zbirke predstavlja rad upravnih i sudskih institucija, pod općim nazivom „Privremene vladavine Crne Gore i Boke Kotorske pod protektoratom Rusije, Austrije i Engleske (1813-1814)“, čije su arhivalije, dogovorom Republike Hrvatske i Republike Crne Gore, primljene iz arhiva Zadra; Miloš MILOŠEVIĆ, Neke istoriografske i redaktorske napomene za zbirku dokumenata „Privremena vladavina Crne Gore i Boke Kotorske pod protektoratom Rusije, Austrije i Engleske (1813-1814)“, Zbornik radova sa naučnog skupa *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, Titograd, 1991., 151 – 162; Miloš MILOŠEVIĆ, Petar I, Gotije i Host u Boki Kotorskoj 1813. godine i rad Dobrotske skupštine ujedinjenja Crne Gore i Boke, Zbornik radova sa naučnog skupa *Dinastija Petrović Njegoš I*, Podgorica, 2002., 326.

⁹³ *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, Zbirka dokumenata, I, 440; II, 593.

sudstva,⁹⁴ a potom su dane instrukcije da se u građanskim parnicama treba koristiti bivši mletački postupak.⁹⁵

Francuzi su iz Kotora saznali da mitropolit vodi neke tajne razgovore s Englezima. General Gauthier, zapovjednik Boke kotorske, pisao je vladiki: „Ja znam da će doći k vama engleski emisari. Englezi su dvolični, čuvajte se da vas ne prevare, kao što su sve kontinentalne države prevarili, koje su uvalili u nesretni rat, pa ostavili.“⁹⁶ Francuske vojne snage u Boki kotorskoj su krajem 1813. god. bile malobrojne, etnički nehomogene i bez borbene pripravnosti, a još pritom okružene neprijateljski raspoloženim narodom.⁹⁷ Prema službenim podacima zapovjednika Boke, brigadnog generala Gauthiera, u samom bokokotorskom zaljevu bilo je 20. rujna 1813. svega 1507 pripadnika francuskih oružanih snaga.⁹⁸ Iz tog razloga oni su mogli razmišljati isključivo o obrani dobro utvrđenih položaja, osobito samog Kotora.

S druge strane, Englezi su znali da se Francuzi ne mogu istjerati iz Boke samo flotom, pa su se obratili crnogorskom vladaru Petru za pomoć i suradnju. Ulogu britanskih brodova u procesu likvidacije francuskih trupa istraživali su povjesničari koji su se bavili ovim razdobljem,⁹⁹ a objavljeni su i *Memoari i pisma* zapovjednika engleske eskadre u Boki kapetana Wiliama Hostea,¹⁰⁰ kao i dnevnik generala Gauthiera.

Dan nakon francuske kapitulacije u Kotoru od 5. siječnja 1814. godine, Hoste se obraća članovima Centralne komisije.¹⁰¹ On tu ističe da je cilj istjerivanja francuskih snaga iz Boke postignut, pa se britanska eskadra priprema isploviti na nove operacije. Ipak, u grad još nitko neće smjeti ulaziti dok francuski garnizon ne bude ukrcan na brodove. Tako je, naime, zaključeno između Hostea i Gauthiera. Ali najvažnija njegova odluka bila je da će gradske

⁹⁴ Vesna VIČEVIĆ, Prilog proučavanju djelatnosti pravnog resora ujedinjenih pokrajina Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, Titograd, 1991., 65.

⁹⁵ Vesna VIČEVIĆ, Prilog proučavanju djelatnosti pravnog resora ujedinjenih pokrajina Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814, 68.

⁹⁶ Ivan KUSTUDIJA, Politika velikih sila prema ujedinjenju Crne Gore i Boke Kotorske 1813 i Bečki kongres, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, 94.

⁹⁷ Miloš I. MILOŠEVIĆ, Uloga jedne engleske eskadre kod osvajanja Boke Kotorske pred kraj francuske vladavine (1813-1814), *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XIV, Kotor, 1966., 121 – 145.

⁹⁸ Od ukupno 724 člana posade Kotora, bilo je 355 vojnika i 8 časnika Hrvata, i 245 vojnika i 10 časnika Talijana. Slavko MIJUŠKOVIĆ, Dnevnik generala Gauthiera o opsadi Kotora (sept. 1813. - jan. 1814), *Istorijski zapisi*, br. 1, Titograd, 1962., 94.

⁹⁹ Tullio ERBER, *Storia della Dalmazia dal 1797 al 1814*, Zara, 1889.; Paul PISANI, *Le Dalmatie de 1797 al 1815*, Paris, 1893.; Francesco conte VISCOVICH, *Storia di Perasto*, Trieste, 1898.

¹⁰⁰ *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, London, 1833.; Anton DABINOVIĆ, William Hoste - Englezi na Visu, *Jadranska straža*, 1936./9, Split, 1962., 458 – 464.

¹⁰¹ *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, 228.

ključeve predati „u ruke šefa građanske uprave“. ¹⁰² Hosteova gesta ogorčila je austrijskog generala Milutinovića. ¹⁰³

Preuzimajući odgovornost na sebe, Hoste se trudi objasniti neminovnost svojih postupaka, optužujući Austriju za dvije stvari. Prvo, što se za vrijeme svih događaja u Boki nije nikada pojavio ni jedan austrijski vojnik. ¹⁰⁴ Druga je austrijska pogreška, prema mišljenju Hostea, upućivanje Jakoba Brunazzija kao svog predstavnika, za koga Hoste tvrdi kako ga je na sve načine sprječavao da dođe do Kotora. ¹⁰⁵

Hoste tvrdi da su stanovnici Boke s Crnogorcima protestirali protiv ulaska austrijskih trupa u Boku i da ga je mitropolit obavijestio da bi moglo doći do građanskog rata. ¹⁰⁶ Uostalom, pismo Petra I. generalu Milutinoviću imalo je za posljedicu potpuno povlačenje austrijskih trupa prema Dubrovniku. Hoste je odabrao, sa svog stajališta, logičniju i pravedniju soluciju, prihvaćajući „odluku samih Bokelja“, tj. predajući ključ grada Kotora predstavnicima Centralne komisije, kojom je predsjedavao crnogorski mitropolit. ¹⁰⁷

Iako je postojala načelna britanska uputa da se s Crnogorcima vojno surađuje u najmanjoj mogućoj mjeri, ipak su baš trupe Petra I. i ustanici iz Boke aktivno sudjelovali u oslobađanju Kotora i ostalih krajeva Boke. Crnogorci su se našli u Boki i pred Kotorom još prije nego što su se Englezi pojavili i formirali su određene oblike vlasti. S druge strane, austrijska se vojska nikako nije pojavljivala. Prema mišljenju Hostea, general Milutinović svakako je morao ubrzati marš i suočiti se u Boki s crnogorskim mitropolitom. ¹⁰⁸ Hoste je u prvom redu cijenio vojni doprinos, pa nije želio pomoći takvom savezniku, koji samo čeka da se sve obavi umjesto njega i da sve završi. Građanska je vlast postojala, a britanska eskadra morala je na druge dužnosti, zato Hoste i smatra ispravnim ono što je u tim okolnostima učinio. ¹⁰⁹

Odnosi vladike Petra I. i katoličkih crkvenih vlasti za sve vrijeme funkcioniranja zajedničke uprave u Boki bili su izuzetno dobri. Kotorski biskup Marko Antun Grgurina imenovan je na tu dužnost 1801. godine od strane pape Pija VII. Najteže vrijeme za njega i njegovu misiju bila je francuska vladavina

¹⁰² *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, 229.

¹⁰³ P. PISANI, *Le Dalmatie de 1797 al 1815*, 471.

¹⁰⁴ *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, 231.

¹⁰⁵ *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, 232.

¹⁰⁶ *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, 234.

¹⁰⁷ M. I. MILOŠEVIĆ, Uloga jedne engleske eskadre kod osvajanja Boke Kotorske pred kraj francuske vladavine (1813-1814), 140.

¹⁰⁸ *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, 240.

¹⁰⁹ *Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, 241.

1807. – 1813, koja je širila protucrkvne tendencije. Tada je zatvoreno više samostana, a crkva sv. Pavla pretvorena je u skladište.¹¹⁰ Biskupa i Bokelje teško je pogodilo kada su Francuzi digli iz riznice katedrale sv. Tripuna i iz crkve sv. Josipa ukrasno srebro kako bi izradili opsadni novac.¹¹¹

Kada je Hoste predao Kotor crnogorskom mitropolitu, Centralna komisija prešla je iz Dobrote u grad, a kao službeni pečat korišten je pečat katedrale sv. Tripuna, što je rađeno uz suglasnost biskupa Grgurine. Na Tripundan, 3. veljače, svetkovinama je nazočio i mitropolit Petar, a zabilježeno je prisno i srdačno ponašanje dvojice svećenika. Biskup je sljedećeg mjeseca dobio financijsku pomoć od Centralne komisije, kojoj se obratio sa žalbom da su prihodi biskupije bili jako oštećeni djelovanjem prijašnjih vlasti.¹¹² Poznato je i da je mitropolit uzeo u zaštitu porodicu Rupčić koja je ušla u težak spor s Perašanima, jer joj je pripadao velečasni don Ivan Rupčić, zaslužan svećenik „koji je uvijek bio na čast Perastu“, kako u jednom pismu kaže Petar I.¹¹³

ZAKLJUČAK

Pitanje Boke kotorske riješeno je 1814. godine mimo nadanja Petra I. i nasuprot interesima Crne Gore. Ruski car Aleksandar I. složio se da Boka pripadne Austriji koja nije bila vojno angažirana u ovoj provinciji. Službeni ruski

¹¹⁰ Marko Antun Grgurina je iz ugledne i bogate obitelji koja se iz Poreča doselila u Kotor u XVII. stoljeću. Barokna Palača Grgurina nalazi se na trgu Kotora koji zauzima središnji dio urbane jezgre. Sagradio ju je početkom 18. stoljeća konte Marko Grgurina. Oporukom Markova sina Bože pripala je njegovu sinu kanoniku Marku Antunu. Tijekom 19. stoljeća bila je sjedište Gradske uprave, a između dva svjetska rata Sreskog načelstva, s tim da je u njoj bio i Muzej Bokeljske mornarice. Od 1952. godine u prostorijama palače smješten je Pomorski muzej Crne Gore. Marko Antun studirao je filozofiju i teologiju u Veneciji, a pravo u Bologni. U Rimu je zaređen za svećenika, a službovao je u Napulju, Grčkoj i potom Veneciji, gdje je bio duhovnik u sjemeništu i predavao teološke predmete. Objavio je više teoloških djela od kojih su najznačajnija: *Panoplia per i Greci* (1764.) i *Vita del beato Grazia* (1802.). Gracija BRAJKOVIĆ, Odnosi kotorskog biskupa Marka Antuna Grgurine sa mitropolitom Petrom I Petrovićem i Centralnom komisijom 1813-1814. godine, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, 163 – 164; Lovorka ČORALIĆ, Maja KATUŠIĆ, Kotoranin Tripun Gregorina (1719-1791) – pukovnik hrvatskih konjanika (Croati a cavallo), *Analni Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, svezak LV/2, Dubrovnik, 2017., 378 – 379; Vidjeti više: Rajko VUJIČIĆ, *Spomenici kulture Crne Gore*, Cetinje, 2002.; Pavle MIJOVIĆ, *Umjetničko blago Crne Gore*, Titograd, 1980.; Cvito FISKOVIĆ, *Spomenička baština Boke Kotorske*, Zagreb, 2004.

¹¹¹ Tom prilikom je izrađeno 3.800 komada srebrnog novca.

¹¹² G. BRAJKOVIĆ, Odnosi kotorskog biskupa Marka Antona Grgurine sa mitropolitom Petrom I Petrovićem i Centralnom komisijom 1813-1814 godine, 166.

¹¹³ G. BRAJKOVIĆ, Odnosi kotorskog biskupa Marka Antona Grgurine sa mitropolitom Petrom I Petrovićem i Centralnom komisijom 1813-1814 godine, 167.

politički krugovi odazvali su se molbi Metternicha da utječu na Petra I. kako bi povukao vojsku iz Boke. Njihov utjecaj na Petra I. bio je znatan jer je Crna Gora i tijekom 1813. godine primila financijsku pomoć od Rusije na zahtjev vladike.¹¹⁴ Pokušaj crnogorskog vladara da pridobije ruski dvor za ujedinjenje Crne Gore i Boke nije uspio, iako je on poslao svog čovjeka krajem 1813. godine ruskom caru Aleksandru. Ruski je car u svibnju 1814. godine javio mitropolitu da su saveznici odlučili ovo područje inkorporirati u sastav austrijske države.¹¹⁵ Ova je odluka saveznika u Crnoj Gori i kod većine primorskog stanovništva primljena kao nepravedna. Boka kotorska, Budva i primorski prostor ostat će pod Austrijom više od 100 godina sve do stvaranja jugoslavenske države 1918. godine.

Na Bečkom je kongresu neformalna koalicija Engleske, Francuske i Austrije demonstrirala jedinstvo u sprječavanju ruske ekspanzije na istok. Vladiki Petru I. postalo je jasno da je nekadašnja antinapoleonovska koalicija transformirana uslijed novih političkih kretanja i da je takva koalicija odobrila austrijsku prevlast na Jadranu. Imao je razloga da se pribojava kako će austrijske vlasti nastojati suzbiti njegov utjecaj u primorskom području imenovanjem pravoslavnog vladike u Kotoru i problematiziranjem posjeda manastira Stanjevići i Maine.¹¹⁶

Bez obzira na sve, ujedinjenje Crne Gore i primorskog prostora bilo je rezultat dotadašnjih njihovih gospodarskih, kulturnih, crkvenih i političkih veza. Ono nije bilo rezultat nagodbi crnogorskog državnog vrha i političkih prvaka Boke i primorja, već izraz njihovih težnji i raspoloženja širih slojeva. Svakako je i rezultat shvaćanja i promišljanja vladike Petra I. da je povratak novovjekovne crnogorske države na more njezin najvažniji vanjskopolitički prioritet. U strateškom, gospodarskom, kulturnom i tehnološkom smislu to bi za crnogorsku državu, stiješnjenu na malom i nedarežljivom prostoru, s mentalitetom „vojničkog logora“, bio najdragocjeniji dobitak. Boka kotorska bila je dio venecijanskog i mediteranskog kulturnog kruga i u civilizacijskom pogledu nije zaostajala za drugima. Tri mitropolitove vojno-političke akcije u primorju nisu dale rezultat uslijed nepovoljnih međunarodnih okolnosti, međusobnih diplomatsko-političkih kalkulacija i odnosa koje su kreirale odluke velikih europskih sila. U

¹¹⁴ *Ujedinjenje Crne Gore i Boke*, Zbirka dokumenata, II, 116 – 118.

¹¹⁵ J. BOJOVIĆ, Istorijski okviri ujedinjenja Crne Gore, Paštovića, Budve i Boke Kotorske 1813. godine, 24.

¹¹⁶ AIICG, fasc. 148, dok. 4, ispisi iz Bečkog arhiva, 2. veljače 1816. godine, Fon Brener o odnosima prema susjednoj Crnoj Gori. Predlaže se oduzimanje manastira, „jer sve dotle dok se vladika nalazi u posjedu tih utvrđenih tačaka na austrijskom zemljištu on svoje planove neće napuštati“. Razmatra se imenovanje vladike u Kotoru, što se tretira kao opasno i tražilo bi „prisustvo dovoljno snažne vojne sile“.

danim povijesnim uvjetima crnogorskom vladaru jedino je ostalo da sužava svoj državno-strateški program. Trebalo je održati državnu ideju, čvrsto osnaženu krajem XVIII. stoljeća, i razviti je političko-pravnim radnjama i procesima, šireći stečeni utjecaj u okolnoj plemenskoj zoni¹¹⁷

¹¹⁷ B. PAVIĆEVIĆ, *Istorija Crne Gore IV*, 125.

IZVORI I LITERATURA

ARHIVSKI IZVORI:

Arhiv Istorijaskog instituta Crne Gore, fasc. 77 (dok. 1, dok. 2, dok. 3), fasc. 90 (dok. 8), fasc. 144 (dok. 2), fasc. 148 (dok. 3, dok.4), fasc. 150 (dok. 1), fasc. 323 (dok. 25, dok. 26).

OBJAVLJENI IZVORI:

Ujedinjenje Crne Gore i Boke 1813-1814. godine, Zbirka dokumenata, I-III, sv. I, Podgorica, 1998.

KLEN, Danilo, STRČIĆ, Mirjana, *Pisma Petra I Petrovića Njegoša*, Zagreb, 1990.
Crnogorski zakonici 1796-1916, knj. I, priir. Branko Pavićević, Radoslav Raspopović, Podgorica, 1998.

LITERATURA:

- ANDRIJAŠEVIĆ, Živko, RASTODER, Šerbo, *Istorija Crne Gore*, Podgorica, 2006.
 BARAS, Frano (priir.), *Maršal Marmont memoari*, Split, 1984.
 BOJOVIĆ, Jovan, Istorijski okviri ujedinjenja Crne Gore, Paštrovića, Budve i Boke Kotorske 1813. godine, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine*, Titograd, 1991., 17 – 29.
 BRAJKOVIĆ, Gracija, Odnosi kotorskog biskupa Marka Antuna Grgurine sa mitropolitom Petrom I Petrovićem i Centralnom komisijom 1813-1814. godine, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, Titograd, 1991., 163 – 169.
 BRAJOVIĆ, Saša, Venecijanski identitet kulture i vizuelne kulture Boke Kotorske 1420-1797, *Istorijski zapisi*, LXXXIX, br. 3-4, 2016., Podgorica, 277 – 286.
 BRNARDIĆ, Vladimir, Banski Generalat, *Hrvatski vojnik*, no. 29., travanj 2005. internetsko izdanje: <https://hrvatski-vojn timer.hr/banski-generalat/> (9. siječnja 2020.)
 BUTORAC, Pavao, *Boka Kotorska nakon pada Mletačke Republike do Bečkog kongresa (1797-1815)*, Zagreb, 1938.
 BUTORAC, Pavao, *Zmajevići*, Zagreb, 1928.
 ČORALIĆ, Lovorka, Crmničanin Marko Đikanović – pukovnik mletačkih prekomorskih kopnenih postrojbi (Fanti oltramarini), *Istorijski zapisi*, LXXXIII, br. 3-4, Podgorica, 2011., 63 – 86.
 ČORALIĆ, Lovorka, *Iz prošlosti Boke: odabrane teme*, Samobor, 2007.

- ČORALIĆ, Lovorka, KATUŠIĆ, Maja, Crnogorac Rade Maina – mletački general u Zadru (druga polovica 18.st.), *Povijesni prilozi*, 29/39, Zagreb, 2010., 125 – 152.
- ČORALIĆ, Lovorka, KATUŠIĆ, Maja, Grbljani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18.stoljeće), *Istorijski zapisi*, LXXXVI, br. 3-4, Podgorica, 2013., 159 – 183.
- ČORALIĆ, Lovorka, KATUŠIĆ, Maja, Kotoranin Tripun Gregorina (1719-1791) – pukovnik hrvatskih konjanika (Croati a cavallo), *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, svezak LV/2, Dubrovnik, 2017., 378 – 379.
- ČORALIĆ, Lovorka, KATUŠIĆ, Maja, Peraštanin Tripun Štukanović – pukovnik mletačkih oltramarina (druga polovica 18.st.), *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 50, Dubrovnik, 2012., 385 – 410.
- ČORALIĆ, Lovorka, Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18.stoljeća), *Arhivski zapisi*, 18/2, Cetinje, 2011., 81 – 106.
- ČOSIĆ, Stjepan, Dubrovnik under French rule (1810-1814), *Dubrovnik Annals*, br. 4, Dubrovnik, 2000., 103 – 142.
- COZZI, Gaetano, KNAPTON, Michael, SKARABELO, Giovanni, *Povijest Venecije*, svezak II, Zagreb, 2007.
- DABINOVIĆ, Andrija, *Kotor pod mletačkom upravom (1420-1797)*, Zagreb, 1934.
- DABINOVIĆ, Anton, William Hoste - Englezi na Visu, *Jadranska straža*, Split, 1936./9., 458 – 464.
- DURKOVIĆ JAKŠIĆ, Ljubomir, *Jugoslovensko-poljska saradnja 1772-1840*, Novi Sad, 1971.
- ĐORĐEVIĆ, Vladan, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*, Beograd, 1912.
- ERBER, Tullio, *Storia della Dalmazia dal 1797 al 1814*, Zara, 1889.
- FISKOVIĆ Cvito, *Spomenička baština Boke Kotorske*, Zagreb, 2004.
- HRABAK, Bogumil, Mitropolit Petar I u vremenu od propasti Mletačke Republike do privremenog ujedinjenja Crne Gore i Boke Kotorske, Zbornik radova sa naučnog skupa *Dinastija Petrović Njegoš*, I, Podgorica, 2002., 317 – 327.
- KATUŠIĆ, Maja, BUTORAC, Marina, Arhivsko gradivo o Boki i Crnogorskom primorju u Arhivu Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti i Hrvatskom državnom arhivu, Zbornik radova *Hrvatsko-crnogorski dodiri/ crnogorsko-hrvatski dodiri, Identitet i povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja*, Zagreb, 2009., 621 – 628.
- KATUŠIĆ, Maja, Migracijski procesi zaleđe – grad: useljenici iz Crne Gore u katoličkim matičnim knjigama Kotora 18. stoljeća, *Istorijski zapisi*, godina LXXXIX, br. 1-2, Podgorica, 2016., 167 – 183.

- KOJOVIĆ, Antun, *Prilozi za povjesnicu Boke Kotorske*, Dubrovnik, 1878.
- KUSTUDIJA, Ivan, Politika velikih sila prema ujedinjenju Crne Gore i Boke Kotorske 1813 i Bečki kongres, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, Titograd, 1991., 94. – 105.
- LEKIĆ, Danilo, Maršal Marmon i Crna Gora, *Istorijski zapisi*, god. 15, knj. 19., sv. 1, Titograd, 1962., 35 – 59.
- LEKIĆ, Dušan, *Spoljna politika Petra I Petrovića Njegoša*, Cetinje, 1950.
- LUKOVIĆ, Niko, *Boka Kotorska*, Cetinje, 1951.
- LUKOVIĆ, Niko, Privreda Boke Kotorske krajem XVIII i početkom XIX vijeka, *Godišnjak Pomorskog muzeja Kotor*, III, Kotor, 1956., 71 – 80.
- MARTINOVIĆ, Niko S., Državnopravni značaj Centralne Komisije Crne Gore i Boke Kotorske iz 1813. godine, *12 vjekova Bokeljske mornarice*, Beograd, 1972., 167 – 174.
- Memoirs and letters of cap. sir William Hoste Bart, R.N., K.C.B., K.M.T. in two volumes*, London, 1833.
- MATUTINOVIĆ, Lujo, *Ogledi o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*, Zagreb, 2009.
- MIJOVIĆ, Pavle, *Umjetničko blago Crne Gore*, Titograd, 1980.
- MIJUŠKOVIĆ, Slavko, *Kotorska mornarica*, Podgorica, 1994.
- MIJUŠKOVIĆ, Slavko, Dnevnik generala Gauthiera o opsadi Kotora (sept. 1813. - jan. 1814), *Istorijski zapisi*, Titograd, 1962., 75 – 103.
- MILOŠEVIĆ, Miloš, Petar I, Gotije i Host u Boki Kotorskoj 1813. godine i rad Dobrotske skupštine ujedinjenja Crne Gore i Boke, Zbornik radova sa naučnog skupa *Dinastija Petrović Njegoš, I*, Podgorica, 2002., 327 – 339.
- MILOŠEVIĆ, Miloš, *Boka Kotorska, Bar i Ulcinj od kraja XV do kraja XVIII vijeka*, Podgorica, 2008.
- MILOŠEVIĆ, Miloš, Neke istoriografske i redaktorske napomene za zbirku dokumenata „Privremena vladavina Crne Gore i Boke Kotorske pod protektoratom Rusije, Austrije i Engleske (1813-1814)“, Zbornik radova sa naučnog skupa *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, Titograd, 1991., 151 – 163.
- MILOŠEVIĆ, Miloš, Uloga jedne engleske eskadre kod osvajanja Boke Kotorske pred kraj francuske vladavine (1813-1814), *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XIV, 1966., 121 – 145, XV, Kotor, 1967., 73 – 95.
- OBAD, Stijepo, Boka kotorska za prve austrijske uprave, *Tabula*, 12, Pula, 2014., 193 – 203.
- PAVIĆEVIĆ, Branko, *Istorija Crne Gore*, knj. 4, tom I, Podgorica, 2004.
- PAVIĆEVIĆ, Branko, *Petar I Petrović Njegoš*, Podgorica, 2007.

- PEJOVIĆ, Đoko D., *Crna Gora u doba Petra I i Petra II. Osnivanje države i uslovi njenog razvitka*, Beograd, 1981.
- PETROVIĆ, Petar I, *Djela*, Podgorica, 2001.
- PISANI, Paul, *La Dalmatie de 1797 a 1815*, Paris, 1893.
- RASPOPOVIĆ, Radoslav M., *Diplomatija Crne Gore 1711-1918*, Podgorica – Beograd, 1996.
- RASPOPOVIĆ, Radoslav M., Ruski konzulat u Kotoru 1804-1806. godine, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine*, Titograd, 1991., 189 – 207.
- SAFONOV, Nikola, *Ratovi na Jadranu 1797-1815*, Beograd, 1988.
- ŠAPIRO, L. Aleksandr, Kotorsko pitanje 1806., *Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru*, vol. 21., Kotor, 1973., 80 – 95.
- ŠIŠIĆ, Ferdo, *Hrvatska povijest III*, Zagreb, 1913.
- TOMANOVIĆ, Lazar, *Boka Kotorska od godine 1797-1814*, Dubrovnik, 1922.
- VIČEVIĆ, Vesna, Prilog proučavanju djelatnosti pravnog resora ujedinjenih pokrajina Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske*, Titograd, 1991., 63 – 75.
- VISKOVICH, Francesco conte, *Storia di Perasto*, Trieste, 1898.
- VOŠNJAK, Bogumil, *Ustava in uprava Ilirskih dežel*, Ljubljana, 1910.
- VUJIČIĆ, Rajko, *Spomenici kulture Crne Gore*, Cetinje, 2002.
- VUJOVIĆ, Dimitrije Dimo, Podaci o Crnoj Gori i Boki Kotorskoj u dva rukopisa na francuskom jeziku s početka XIX vijeka, Zbornik radova *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine*, Titograd, 1991., 207 – 217.
- VUKSAN, Dušan, *Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba*, Cetinje, 1951.

Saša KNEŽEVIĆ

BOKA KOTORSKA AND THE COAST BETWEEN MONTENEGRO
AND THE GREAT POWERS 1797-1814

SUMMARY

The main foreign policy activity of Metropolitan Petar I Petrović was directed towards the Bay of Kotor and the coast in an effort to connect them with Montenegro into one state organism. Although Montenegro's area was small and economically weak at that time, Metropolitan Petar I Petrović counted on the desire of the neighbouring coastal population to unite with Montenegro. So he directed his country's foreign policy to the struggle for the liberation and annexation of coastal Montenegro related to it ethnically, historically, economically. The connections between the mainland and the coastal part of today's Montenegro had always been alive, with intensive exchange trade, especially on the markets in Kotor and Risan. In the strategic, economic, and cultural sense, unification with Boka would have been the most valuable gain for the Montenegrin state, cramped in a small and ungenerous area with a "military camp" mentality. The Bay of Kotor was part of the Venetian and Mediterranean cultural circle and did not lag behind others in terms of civilization. But on the Adriatic coast, the interests of the great European powers also intersected. The Metropolitan tried to use the fall of the Venetian Republic in 1797 when Montenegro took possession of Budva for the first time. The failure of this action due to the great powers' decision did not shake Peter I, who strengthened his spiritual and political influence over the Orthodox population in Boka and the coast. French and Austrian diplomacy tried to suppress Russian influence in the Balkans and Montenegro. Peter I thought about the benefits he could derive from connecting with the French aspirations in the east, so he established communication with the French. In these diplomatic moves, an educated citizen of Dubrovnik, Secretary Franjo Dolci, significantly influenced him.

Following the Peace of Požun (Pressburg), Austria handed over this region to France. Earlier in 1806, the Russian fleet, backed by Montenegrins and the local population, had occupied the coast and held it until the middle of 1807. This was followed by a period of French rule in the Bay of Kotor, which was marked by frequent border conflicts between Montenegrins and the French and Bokelj's hostile attitude towards the French authorities. When a new anti-Napoleonic coalition was formed in 1813, Peter I came into contact with the English in order to fight against the French together. The unification of Montenegro

and the Bay of Kotor was proclaimed on October 29, 1913, at the assembly in Dobrota. The commander of the English Hosta Squadron handed over the keys to Kotor to the Montenegrin Metropolitan. However, in May 1814, the Russian tsar informed Peter I that the allies had decided to make this region part of the Austrian state, which was accepted as an injustice by the Montenegrins and most of the coastal population. The three Metropolitan's military-political actions on the coast did not yield results due to unfavourable international circumstances, mutual diplomatic-political calculations and relationships, which conditioned the decisions of the great European powers. The paper is based on unpublished and published historical sources of various provenances and extensive historiographical literature.

Keywords: Peter I, Boka Kotorska, Venetian Republic, Russia, Austria, Napoleon, Hoste.